

Blümlová, Dagmar

Energie laskavosti - Энергия доброты : uzavřený příběh Ludmily Norajrovny Budagovové (1932–2022)

Slavica litteraria. 2022, vol. 25, iss. 1, pp. 167-171

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2022-1-14>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/145073>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Energie laskavosti / Энергия доброты

Uzavřený příběh Ludmily Norajrovny Budagovové (1932–2022)

Dagmar Blümlová (České Budějovice)

S Ludmilou Budagovou odešla ze scény zahraniční bohemistiky živá paměť českého dvacátého století. Jeho první polovinu Ludmila Norajrovna spatřila v básnickém díle tvůrců avantgardy, kteří ji od Wolkra po Nezvala tolik přitahovali. Tu druhou spoluprobívala s kariérami a osudy pracovníků Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV, který v době jejích prvních studijních pobytů v Praze zahajoval svou činnost na Strahově. „*Strávila jsem své mládí v klášteře,*“ říkala ráda. Osud jí dopřál pobýt i v českém přesahu milénia, v němž se zatracovalo i objevovalo, a při své znalosti české povahy dokázala také z něj vytěžit poznání pro svůj obor. V několika stovkách bohemistických textů je celý ten čas jejího života a vždy přiznávané lásky k oboru zafixován.

Budagovová se narodila 3. 9. 1932 v Kalininu (Tveri) jako Ludmila Sisakjan a první roky zde prožila v péči rodičů matky Varvary. Ta v té době studovala na Moskevské zemědělské akademii K. A. Timirjazeva spolu se svým manželem, Arménem Norajrem Sisakjanem. V roce 1938, kdy se narodil bratr Josif, již celá rodina žila v Moskvě. O tři roky později začala válka a matka s dětmi byla evakuována nejprve do Kazaně, později dál od fronty, až do kyrgyzského Frunze (Biškeku). Teprve v roce 1943 se do Moskvy vrátili a Ludmila mohla pokračovat ve školní docházce. Jedenáctiletku absolvovala v roce 1950 a začala studovat slavistiku a bohemistiku na Lomonosovově univerzitě. Její vedoucí učitelkou byla Raisa Romanovna Kuzněcovová, která formovala studijní program oboru, byla autorkou první ruské vysokoškolské učebnice dějin české literatury a vědecky se věnovala především českému románu; její kandidátskou práci o Marii Majerové vedl Petr Bogatyrev, mimo jiné překladatel Jaroslava Haška. Je zřejmé, že bohemistická studia Ludmily Norajrovny byla v dobrých rukou. Podlehnutí zvolenému oboru však na ni teprve čekalo.

Z kulturněhistorického hlediska je poučné, s jakým vědomostním vkladem svůj celoživotní obor zvolila – vůbec neznala jazyk a vedle bohemistiky zvažovala i bulharistiku, o výsledném řešení rozhodla až otcova rada. Ještě v mateřské škole děvčátko slyšelo rozhlasové zpracování Čapkovy *Mathy*, z něhož v paměti uvízlo, že „někdo zabíjí děti“ a jakási maminka posílá syna do války. Literární kontext si dovodila až mladá bohemistka, zajímavé však je časové ukotvení vzpomínky: muselo totiž jít o rok 1939, případně 1938 – rok vzniku dramatu! Dalším českým „střípkem“ byla švejkovská série krátkých

filmů transponující „dobrého vojáka“ do reality Velké vlastenecké války. Je nepochybné, že jeho permanentní zesměšňování hitlerovských důstojníků nebylo pro naději obyvatel válkou zkoušené země bez významu. Dobová popularita těchto ruských filmů je zároveň důkazem nejen nadčasovosti, ale univerzálnosti Haškova literárního hrdiny, u nás často traktovaného jako české specifikum. Budagovová mu později také věnovala literárněvědnou pozornost, ústředním tématem však byl pro jejího dalšího učitele a kolegu, bohemistu Sergeje Nikolského. Po válce, před vstupem na univerzitu se ještě setkala s divadelním představením Tylova *Strakonického dudáka* a Fučíkovou *Reportáží psanou na oprátce*. Skromná výbava do bohemistických počátků ilustruje úroveň obecného povědomí o české literatuře v sovětském Rusku v polovině minulého století. Nebýt Tylovy hry, byla by společným jmenovatelem oficiálního výběru jednoznačně válka, takto lze uvažovat její průvodní rys: vlastenectví.

S volbou filologického oboru byla Ludmila Norajrovna ve své rodině výjimkou; rodiče, oba bratři – Alexej se narodil v roce 1944 – stejně jako její manžel vynikli v přírodních vědách. Matka pracovala jako agrochemička a vědě se mohla věnovat, až když odrostly děti – když jednou byla tázána, kdy také napíše disertaci jako manžel, ukázala na ně se slovy: „*Moje tři disertace běhají tady.*“ Otec Norajr Sisakjan se vědecké dráze oddal zcela a vystoupal na její nejvyšší stupně. Jeho jméno nese měsíční kráter, v roce 2007 bylo sté výročí jeho narození zařazeno do památných dat UNESCO, jehož třináctému zasedání generální konference v roce 1964 předsedal jako vůbec první sovětský vědec v tak vysoké mezinárodní úloze. Dosáhl nejvyšších funkcí v ruské i arménské Akademii věd, přednášel na Lomonosovově univerzitě. Začínal biochemií rostlin a končil jako spoluzakladatel kosmické biologie. Připravoval a řídil program přípravy kosmonautů, vedl komisi, která rozhodovala o jejich výběru pro let. V šedesátých letech o nejrůznějších aspektech těchto činností přednášel na mezinárodních fórech, významně zasáhl do první etapy plánování sovětsko-amerického projektu Sojuz-Apollo. Sisakjanův pracovní výkon byl ohromující. Akademik A. N. Bach, jeho učitel o něm mluvil jako o „člověku se zrychleným tepem“. Tep Norajra Sisakjana se bohužel zastavil příliš brzy, v pouhých devětapadesáti letech. Pro rodinu, v níž panovaly láskyplné vztahy, to byla nezhojitelná rána, pro Ludmilu, která se mu v dívčích letech i podobala, obzvláště.

Starší bratr, akademik, profesor a doktor matematicko-fyzikálních věd Josif Sisakjan byl průkopníkem počítačové optiky, zabýval se rovněž laserovou fyzikou a vedl odpovídající laboratoře; byl předsedou asociace koordinující vědeckou přípravu přístrojových konstrukcí v Rusku. Více než třemi stovkami odborných knih, vynálezů a patentů vstoupil ve známost i za hranicemi; mimo jiné byl řádným členem Newyorské akademie věd. Stejných titulů dosáhl i mladší Alexej Sisakjan, jeho hlavním oborem však byla fyzika elementárních částic a metodologie teoretické a matematické fyziky. V kariérním postupu v roce 2006 dosáhl funkce ředitele Spojeného ústavu jaderných výzkumů v Dubně, mezinárodního výzkumného centra, dnes s více než pěti tisíci zaměstnanci, z nichž zhruba čtvrtinu tvoří většinou mladí vědci a doktorandi z dvacítky zemí světa. Přednášel na Lomonosovově univerzitě a na dalších vysokých školách, byl členem řady mezinárodních institucí a kromě domácí Akademie věd i řádným členem Evropské akademie věd v Bruselu. Nepublikoval pouze odborná díla, ale také pět básnických sbírek. Verše sklá-

dal od mladých let, vřelý vztah k poezii sdílel se sestrou Ludmilou. Jednu z básnických sbírek nazval *Энергия доброты* – také význam tohoto spojení byl pro oba příznačný, proto v překladu jako *Energie laskavosti* stojí v záhlaví přítomného textu. Alexej Norajrovič zemřel náhle 1. 5. 2010 ve věku šedesáti šesti let na Kypru. Teprve v jednom z posledních dopisů Ludmila Norajrovna zmínila, jak krutě jí zhořkl tento sváteční den, jehož sovětskou i máchovsky českou náladu do té doby milovala. Nebyla to toho roku poslední ztráta, ve třiapadesáti letech zemřel rovněž její syn Alexandr, stavební inženýr, zabývající se zároveň ruskými dějinami a literaturou.

Ruská bohemistika – a mohu-li soudit, i slovakistika obsahují ve svém bádání vždy emocionální rozměr. Ve srovnání s neslovanskými analýzami děl české literatury nezkoumají z odstupu cizí jeviště s organizovaným pohybem více či méně zajímavých figur, ale osobní účastí vstupují do hry se snahou o pochopení jejich zákonitostí. U Ludmily Budagovové byla tato příznačná empatie ještě o něco víc prozářena všudypřítomnou laskavostí, s níž se vždycky zajímala o rodiny lidí, s nimiž ji profese spojovala, a tento zájem se odráží i v jejím uchopení literárních tvůrců a jejich děl. Přesně vnímala, co prožívala Nezvalova sestra Vlasta Fišerová-Nezvalová, když ji provázela po místech básníkovy dětství a gymnaziálního mládí, s vědomím důležitosti průvodcovské úlohy a zároveň přemáhaná dojetím vzpomínek. I po několika desetiletích měla Budagovová ve všech smyslech zafixovanou radikální proměnu nálad prvního a posledního setkání s rodinou Felixe Vodičky, která dělilo dvanáct let: slunný den v přírodě, vstřícný pan profesor, švestkové knedlíky jeho pohostinné ženy a děvčátko s copánky, a pak pražský byt jedenasedmdesátého roku, zšeřelý křivdou a smutkem předčasně odstaveného, nemocného vědce. A v závěrečných, „durových tónech“ Závadovy poslední sbírky *Živote díky* nehledala jen prosté bilancování, natož v sedmdesátých letech společensky žádaný optimismus, ale zřetelně k ní mluvila vnitřní síla starého muže, který se nevzdává, ačkoliv: „*Člověk s přibývajícím věkem ztrácí sílu. Ztrácel ji i Závada. Rostl do země, chodil čím dál pomaleji. Così bezbranného, co sblízuje děti a starce, ho prostupovalo stále silněji zoláště v posledních těžkých měsících života po smrti jeho ženy.*“ Když Budagovová psala tento text, bylo jí třiapadesát.

Energie laskavosti: také za pojmem *energie* nelze netušit zdroj v rodinné atmosféře Sisakjanových. Obdivuhodné intelektuální výkony otce a obou bratrů byly normou, závazkem. Síla vůle, vědomí povinnosti vůči vlastnímu talentu, oboru i vlasti byly jejich podmínkou. Nelze být nevykonným, nepsané, důsledně dodržované a inspirativní pravidlo určilo i rytmus profesního života Ludmily Budagovové. Snad i její volba neznámého, začínajícího oboru byla vedena touhou po průkopnictví, v němž byl otec svým dětem vzorem. Specifikem, které díky rodinnému prostředí také ozvláštnilo její hlas v ruské bohemistice, bylo vědomí zahraničního srovnání, které zhodnocuje a zároveň koriguje, dovoluje určitý nadhled. Svým oborem byla Budagovová na rozdíl od ostatních členů rodiny limitována, ale její vystoupení na mezinárodních slavistických kongresech byla vždy sledována s pozorností a ocenění, jichž se jí dostalo nemálo, ji vždycky upřímně těšila.

Manželství s Julianem Aramovičem Budagovem uzavřené v roce 1954, kdy oběma bylo dvaadvacet, tvořilo přímou návaznost na tradici rodiny. Její muž měl také arménské kořeny, byl fyzik, doktor matematicko-fyzikálních věd a jako jeho švagr Alexej pracoval ve Spojeném ústavu jaderných výzkumů v Dubně. Nastoupil tam po ukončení fakulty

roku 1956 a setrval po celou vědeckou kariéru. Jeho laboratoř přinášela významné objevy o vlastnostech elementárních částic a spolupracovala s řadou zahraničních výzkumných pracovišť. S Ludmilou Norajrovnou prožili společných šedesát sedm let při vzájemném sdílení úspěchů, radostí i hoře. Jejimi vlastními slovy byl každý rok jejího života, každý prožitý okamžik spojený s ním. Zemřel 30. 12. 2021 a ona ho následovala nedlouho poté, 3. 2. 2022. *Научкоград* Dubna je také jejím místem posledního spočinutí.

Pro Juliana Budagova bývalo jistě snazší povídat si s ní o její práci než pro ni debata o jeho patentech v laserové metrologii. Její „laboratoř“ byl stovkami většinou českých knih zastavěný moskevský byt, a když někdy, jistě ne úplně vážně, protestoval, s příznačnou pohotovostí odpovídala: „*Мѣл sis vzít negramotnou!*“ Československo znal a stejně jako jeho ženou jím otřásla srpnová okupace. Dozvěděli se o ní z francouzské televize v Ženevě, kam byl Budagov koncem roku 1967 vyslán jako spolupracovník Evropské organizace pro jaderný výzkum CERN. Rodina s desetiletým synem a šestiletou dcerou zde prožila dva roky, Ludmila Norajrovna pracovala v Oddělení ruských překladů v Paláci národů OSN. Jako odůvodněný tam vnímala posrpnový odpor vůči Rusům, nemohla si však nevšimnout krátkodechosti podpory zahraniční veřejnosti, protože o vánočních svátcích osudného osmašedesátého už si v Paláci národů na nešťastné Československo vzpomněl jen málokdo.

Atmosféra v bohemistickém oddělení Ústavu slavistiky Akademie věd SSSR v Moskvě, kde v roce 1956 začínala jako aspirantka a kde působila až do své smrti, byla po jejím návratu v roce 1969 stísněná. Normalizace přeskupila také poměry na partnerském strahovském pracovišti. Mnohé z literárních vědců, kteří se záhy stali jejími blízkými přáteli, už tam potkat nemohla. Zůstala badatelna s archiváliemi a stopy básníků nejen v milované Praze. Goethovo „*Kdo chce básníka poznat, musí za ním do jeho země*“ Budagovová svým přístupem k české literatuře a kultuře vůbec rozvedla do nejmenších detailů ulic, uliček, domů, hospůdek, zastavení u laviček v parcích či na říčních březích.

Jako nečekaný dar se jí v roce 1977 otevřela Šrámkova Sobotka, tradiční Festival českého jazyka, řeči a literatury. Domnívala se tehdy, že bude vystupovat na běžné konferenci, a s údivem zjistila, že se ocitla v nebývalé svobodném prostoru pro myšlenky, názory a upřímná přátelství, který nevytvořila instituce, ale pár kultury milovných nadšenců. Ti, kdo nesměli veřejně vystupovat v Praze, byli v Sobotce vítáni, a sovětský host představoval ideologické alibi. Ludmila Norajrovna, velice brzy Ljusja, svou roli „politického talismánu“ přijala vědoucně a s úsměvem. Naštěstí přišel čas, kdy ji mohla odložit; během let 1992–2015 sobotecký svátek slova navštívila sedmkrát. Za své zásluhy o českou literaturu obdržela v Praze vysoká vyznamenání oboru – pamětní medaili Filozofické fakulty UK a čestnou oborovou medaili Josefa Dobrovského udělovanou Akademií věd ČR. Sobotka jí předala symbolický klíč k branám města a vydala dva sborníky jejích prací: *O literatuře a kultuře (Texty pro Šrámkovu Sobotku)* v roce 2012 a *Z mého života s českou literaturou* v roce 2021.

Vysokoškolské studium Budagovová zakončila prací *Поэзия Иржи Волькера*, kandidaturu filologických věd jí přineslo *Творчество Витезслава Незвала* a doktorát věd získala za práci *Особенности развития литератур западных и южных славян (конец XIX – первая половина XX вв)*. Byla vedoucí vědeckou pracovnící Ústavu slavistiky a balkanistiky Ruské

akademie věd, od roku 2012 až do své smrti vedoucí Oddělení dějin slovanských literatur Ústavu slavistiky Ruské AV. Organizovala konference, redigovala sborníky, přednášela, referovala na nejvyšších slavistických úrovních. Iniciovala vznik a redakčně se podílela na třísvazkové *Истории литератур западных и южных славян* od počátků do roku 1945, u třetího dílu zahrnujícího přelom 19. a 20. století, meziválečné a válečné období byla odpovědnou redaktorkou a autorkou všech kapitol o české literatuře.

V nové české literatuře měla domovské právo. Ruskému čtenáři odchovanému prověřenými výbory z československé básnické produkce otevřela dílo Josefa Svatopluka Machara, Antonína Sovy, Otokara Březiny, na druhém konci časové přímky dvacátého věku pak již „povoleného“ Jana Zahradníčka. Mezi tím se rozlehla česká avantgarda s opěrným pilířem Vítězslava Nezvala, která připravila ruskou poezii na přijetí Apollinairea a poetismem, jehož národní svébytnost Budagovová nikdy nepřestala obhajovat, ji přiučila hravosti. Sumou jejích studií o české avantgardě, jejích souvislostech s klasiky i vlivem na moderní ruskou poezii je kniha *Импульсы времени (Чешский литературный авангард в европейском контексте)* z roku 2020.

Osobnost Ludmily Norajrovny Budagovové dotváří jiskřivou intelektualitu rodové dynastie. Také o jejím odkazu hovoří rané čtyřverší jejího bratra Alexeje Sisakjana:

*„И я не вечен, знаю сам.
Настанет день, меня не будет.
Но Богу душу не отдам,
Я вам её оставлю, люди.“*

doc. Dagmar Blümllová, CSc.

Branišovská 48, 370 05 České Budějovice, Česká republika
dablu@seznam.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

